

TITULO SUPERIOR EN CONSERVACIÓN E RESTAURACIÓN DE BENS CULTURAIS
Escola Superior de Conservación e Restauración de BCC de Galicia

Técnica da conservación activa dos bens pictóricos III

Departamento: Conservación e restauración de pintura

Obrigatoria da especialidade	Curso: 4º pintura	1º Cuadrimestre	3 ECTS
-------------------------------------	--------------------------	------------------------	---------------

Teórica

Profesora: Andrea Fernández Arcos
afarcos@edu.xunta.gal

Horario: 2 horas semanais

DESCRIPCIÓN DA MATERIA

Estudo das alteracións, para establecer diagnoses e propostas de tratamento. Definición dos criterios de intervención aplicables. Metodoloxía e técnicas específicas de conservación-restauración.

COMPETENCIAS TRANSVERSAIS

T2	Recoller información significativa, analízala, sintetízala e xestionala adecuadamente.
T4	Utilizar eficientemente as tecnoloxías da información e a comunicación.
T8	Desenvolver razoada e criticamente ideas e argumentos.
T13	Buscar a excelencia e a calidade na súa actividade profesional.

COMPETENCIAS XERAIS DA TITULACIÓN

X1	Contextualizar o ben cultural, entendendo o seu significado como testemuña documental para o seu respecto e transmisión.
X2	Coñecer e identificar a composición material do ben cultural e os procedementos e técnicas empregados na súa elaboración.
X3	Recoñecer e identificar as alteracións do ben cultural e as causas de seu deterioro para avaliar o estado de conservación.
X4	Determinar os exames ou análises precisos e avaliar os seus resultados.
X5	Determinar os criterios de intervención e decidir o tratamento de prevención, conservación e/ou restauración máis axeitado.
X6	Acadar coñecementos críticos sobre a metodoloxía, estratexias de actuación, tratamentos e emprego de materiais para a conservación e restauración.
X7	Deseñar sistemas e tratamentos de conservación e restauración.

COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA ESPECIALIDADE DE PINTURA

EP1	Diagnosticar as alteracións dos bens pictóricos e dos seus materiais constitutivos mediante o seu exame, identificación, análise e valoración.
-----	--

UNIDADES DIDÁCTICAS

Unidade	Subtemas	% da materia
1. Pintura sobre táboa	1.1 Evolución da disciplina. 1.2 Materiais, técnicas e principais tipoloxías	10 %
2. A madeira.	2.1. Anatomía 2.2. Características 2.3. Propiedades	10 %

3. Alteracións do soporte	3.1. Defectos da madeira. 3.2. Efectos da humidade 3.3. Alteracións bióticas e abióticas	10 %
4. Alteracións da capa pictórica	4.1. Alteracións do aparello. 4.2. Alteracións da pintura 4.3. Alteracións do verniz 4.4. Alteracións en lámina metálica	10 %
5. Exame científico aplicado ó estudo da obra	5.1. Principais técnicas de análise	10 %
6. Criterios de intervención	6.1. Criterios xerais 6.2. Criterios específicos	10 %
7. Intervencións históricas no tratamento do soporte.	7.1. Intervencións históricas	10 %
8. Intervencións actuais no tratamento do soporte.	8.1. Intervencións actuais	10 %
9. Intervencións na capa pictórica	9.1. Intervencións da capa pictórica	10 %
10. Retablos.	Principais alteracións e intervencións	10 %

PLANIFICACIÓN DOCENTE

Metodoloxías	Horas aula	Horas fóra	Total
Sesión maxistral	30		30
Estudo de casos/Estudo autónomo/Titorías	6	39	45
Total	36	39	75

METODOLOXÍA DOCENTE

Metodoloxía	Descrición
Sesión maxistral	Exposición por parte do profesorado dos contidos e as bases teóricas da materia obxecto de estudo
Estudo de casos / Estudo autónomo	Lectura e busca de documentación, recensión de textos e propostas para a análise e resolución de problemas. Traballo autónomo do alumnado.
Presentacións	Presentación dun tema sobre contidos da materia (resultados dun traballo, exercicio, proxecto...)

SISTEMAS DE AVALIACIÓN

Método	Criterios	% avaliación
Proba escrita	Corrección nos contidos. Síntese e análise crítica	20 %
Presentación de traballos	Avaliación dos coñecementos e competencias adquiridas	55 %
Observación sistemática	Asistencia a clase, participación na exposición de debates e traballos propostos, e entrega dos mesmos nos prazos fixados.	5 %
Estudo de casos	Comprensión teórico-práctica. Emprego de linguaxe e terminoloxía precisas. Emprego correcto do material auxiliar. Actitude perseverante e de flexibilidade na resolución de problemas. Interese polas propostas.	20 %
Total		100 %

OUTROS COMENTARIOS A AVALIACIÓN E MEDIDAS DE RECUPERACIÓN

- A asistencia é obrigatoria. Deste modo, a non asistencia ás clases repercutirá na cualificación (nun 10%, o alumno poderá ser cualificado cun 0 no apartado “Observación sistemática”).
- Avaliarase o progreso do proceso de aprendizaxe, incluíndo este proceso todos os resultados acadados no traballo continuado de clase, os exercicios e traballos entregados no tempo estipulado ou os exames propostos ao longo do curso.
- Ao rematar o curso, na convocatoria ordinaria, poderá realizarse un exame final que servirá de recuperación parcial/total segundo as partes non superadas, sempre que se entregasen a totalidade das tarefas.
- Os alumnos deberán realizar todos os traballos e exames establecidos ao longo do curso. A avaliación ordinaria poderá incluír a realización de probas específicas finais, comprendendo esta os contidos teóricos e todos aqueles relacionados cos traballos ou lecturas realizados ao longo do curso e recollidos como parte da avaliación.
- Compartirase a través de Moodle a rúbrica de avaliación para cada actividade proposta.
- Os alumnos que non superen a convocatoria ordinaria terán a posibilidade de presentarse á convocatoria extraordinaria.
- Na avaliación extraordinaria, o alumno terá que realizar unha proba escrita que poderá conter probas específicas cando se consideren necesarias para unha correcta avaliación.

ATENCIÓN PERSONALIZADA

Ofrecerase atención personalizada ao alumnado durante todo o curso. As titorías docentes desenvolveranse no horario establecido ó efecto.

BIBLIOGRAFÍA RECOMENDADA

Toda a bibliografía recomendada poderá atoparse na biblioteca do centro ou estará compartida a través de Moodle.

- Bomford, D. *La pintura italiana hasta 1400: materiales, métodos y procedimientos de arte*. Barcelona, Ed. del Serbal 1995.

- Bruquetas Galán, R. *Técnicas y materiales de la pintura española en los siglos de oro*. Madrid, Fundación de apoyo al arte hispánico, 2008
- Carreras, R. *Cómo conocer la estructura de la madera: manual teórico-práctico*. Valencia, Dirección General del Patrimonio Artístico, 1998
- Ciatti, M., Castelli, C., Santacesaria, A.. *Dipinti su tavola. La tecnica e la conservazione dei supporti (Problemi di conservazione e restauro)*. Florencia, Ed. Edifir, 2013. Colomina, A., Guerola Blay, V. Moreno Giménez, B. *La limpieza de las superficies pictóricas: metodología y protocolos técnicos*. Gijón, Ed. Trea, 2020.
- Dardes, Kathleen, and Andrea Rothe, eds. *The Structural Conservation of Panel Paintings: Proceedings of a Symposium at the J. Paul Getty Museum, April 1995*. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 1998
- Fulcher, K. An investigation of the use of cellulose-based materials to gap-fill wooden objects, *Studies in Conservation*, 2017, 62:4, 210-222, DOI: [10.1080/00393630.2015.1109294](https://doi.org/10.1080/00393630.2015.1109294)
- García Esteban, L. *Anatomía e identificación de las maderas de coníferas españolas*. Madrid, Ed. AITM, 1988.
- Howlett, F.C., Dorge, V. *Painted Wood*. Los Ángeles, The Getty Conservation Institute, 1998.
- Liotta, G. *Los insectos y sus daños en la madera : problemas de restauración*. Guipúzcoa, Ed. Nerea, 2000.
- Mateu, S. *La problemática de las juntas, las grietas y las fracturas en las tablas. Estudio crítico de varios métodos de encolado*. Titoría: Etienne Costa, co-titoría: José de la Fuente. TFM inédito, Ecole Nationale Supérieure des Arts Visuels de La Cambre Option Conservation, restauration des oeuvres d'art, Bruselas 2012.
- Phenix, Alan and Chui, Sue Ann, eds. *Facing the Challenges of Panel Painting Conservation: Trends, Treatments and Training: Proceedings of a Symposium at the Getty Center, May 2009*. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2011.
- Saccarello, M.V. *La madera. De su conocimiento a su conservación*. Bolivia, Ed. Gente Común, 2010.
- Sepulcre Aguilar, A. Barbero Encinas, J.C. Empleo de la madera laminada para la elaboración de travesaños de refuerzo ajustados a la deformación de las pinturas sobre tabla. *Pátina*, 2003 n°12 pp. 5-10. ISSN: 1133-2972.
- Villarquide Jevenois, A. *Artistas y tratadistas. Las técnicas pictóricas de la Antigüedad al Renacimiento*. Pontevedra, ESCRBBCCG, 2015
- Sánchez Sanz, M.E. *Maderas tradicionales españolas*. Madrid, Ed. Nacional D.L., 1984.
- Vivancos Ramón, V., Pérez Marín, E. *Aspectos técnicos y conservativos del retablo barroco valenciano*. Valencia, UPV, 2004.
- Vivancos Ramón, V. *La conservación y restauración de pintura de caballete: pintura sobre tabla*. Madrid, Tecnos, 2007.
- VV. AA. *La pintura europea sobre tabla. Siglos XV, XVI y XVII*. Madrid, IPCE, 2010.
- VVAA. *Proyecto COREMANS: Criterios de intervención en escultura y retablos*. Madrid, S.G. Instituto del Patrimonio Cultural de España, 2017.
- VVAA. *Proyecto COREMANS: criterios de intervención en pintura de caballete*. Madrid, S.X. Instituto del Patrimonio Cultural de España, 2018

OBSERVACIONES

.Non se permite gravación ou copia das clases salvo consentimento expreso da docente. Nas aulas en remoto non está permitida a gravación de imaxes nin son salvo consentimento expreso da docente. Ver: Guía do alumnado.